

порезвиться щоб восстановить затраченую на уроках энергию, вот та картина какую представляет наше училище, вмещающее 3,5 сотни учащихся» [3, с. 126–127].

Проаналізувавши, основні проблеми в процесі підготовки спеціалістів комерційної справи в Миколаївському комерційному училищі можна стверджувати, що в епіцентрі подій було питання фінансового забезпечення, яким займались в основному лише представники Біржового комітету. Держава лише частково брала участь в підвищенні якості професійної комерційної освіти. Саме тому, коштів не вистачало на обладнання навчального корпусу, що в свою чергу ще більше ускладнювало навчальний процес, враховуючи, що кількість учнів з кожним роком збільшувалась. По друге, насичена навчальна програма, яка налічувала близько 30 предметів, іноді мінімізувала шанси багатьох учнів успішно закінчити заклад, однак забезпечувала якісну базу знань. Окрім того, більшість учнів використовували комерційне училище, як одну з можливостей отримати почесного громадянина міста, а не стати висококваліфікованим спеціалістом відповідної галузі.

Таким чином, в Миколаєві на початку ХХ століття обумовлене потребам часу було створене комерційне училище, перед яким постало ряд проблем, вирішення яких заповнило відчутну прогалину в якісних спеціалістах комерційної галузі.

Список використаних джерел

1. Медвідь Л. Розвиток економічної освіти в системі освіти України (XIX – початок ХХ) // Л. Медвідь. – К., 2007. – С.194–202.
2. Велиховский Л. Н., Кандауров Т. Н. Социокультурные практики российских предпринимателей: основа развития коммерческого образования // Л. Н. Велиховский, Т. Н. Кандауров // Страницы истории России и Урала. – М., 2011. – С.112–143.
3. Ковалева О. Ф., Чистов В. П. Очерки истории культуры Южного Прибужья. От истоков до начала ХХ века. Книга первая. Из прошлого культурной жизни на Николаевщине. – Николаев: Тетра, 2000. – С.125–128.
4. ДАМО. – Ф.133. – Николаевское мужское семиклассное коммерческое училище им. статс-секретаря С. Ю. Витте. – Оп.1. – Спр.12.
5. Там само. – Спр.8.
6. Там само. – Спр.2.
7. Там само. – Спр.14.
8. Там само. – Спр.17.

References

1. Medvid' L. Rozvytok ekonomichnoyi osvity v systemi osvity Ukrainy (XIX – pochatok XX) // L. Medvid'. – K., 2007. – S.194–202.
2. Velihovskij L. N., Kandaurov T. N. Sociokul'turnye praktiki rossijskih predprinimatelej: osnova razvitija kommercheskogo obrazovanija // L. N. Velihovskij, T. N. Kandaurov // Stranicy istorii Rossii i Urala. – M., 2011. – S.112–143.
3. Kovaleva O. F., Chistov V. P. Oчерки istorii kul'tury Juzhnogo Pribuzh'ja. Ot istokov do nachala XX veka. Kniga pervaja. Iz proshlogo kul'turnoj zhizni na Nikolaevshine. – Nikolaev: Tetra, 2000. – S.125–128.
4. DAMO. – F.133. – Nikolaevskoe muzhskoe semiklassnoe kommercheskoe uchilishhe im. stats-sekretarja S. Ju. Vitte. – Op.1. – Spr.12.
5. Tam samo. – Spr.8.
6. Tam samo. – Spr.2.
7. Tam samo. – Spr.14.
8. Tam samo. – Spr.17.

Chernyavska O. P., postgraduate student of the Department of Philosophy, History and Political Science, Odessa National Economic University (Ukraine, Odessa), elena_kiriluisk@ukr.net

Problems of Training specialists of commercial affair at Mykolayiv Commercial College at the beginning of XX century

The article deals with the extension of the network of commercial schools in the south of Ukraine at the beginning of XX century. In particular, the main emphasis is placed on the functioning of the Mykolayiv Commercial College. A comparative analysis of the experience of the founding of similar schools on the whole in the Russian Empire was held. The contribution of charitable and merchant guilds to the educational process was defined. After analyzing the complex of materials, such as: publications, researches of regional ethnography and archival sources on the mentioned issue, was found that quite a few historians devoted their articles covering the history of Mykolayiv Commercial College. In its turn the important question of shortcomings. Among them the most relevant were: staffing, the sources of maintenance and equipment of special educational building. Having examined the special conditions of formation of commercial education in Mykolayiv, it was determined that the financial support was the most acute, because it was mainly engaged only by the representatives of the Stock Exchange Committee.

Keywords: commercial education, merchant guilds, teaching and educational process, Stock Exchange Committee, privileged contingent, curriculum, qualified staff.

Чернявская Е. П., аспирантка кафедры философии, истории и политологии, Одесский национальный экономический университет (Украина, Одесса), elena_kiriluisk@ukr.net

Проблемы подготовки специалистов коммерческого дела в Николаевском коммерческом училище в начале ХХ века

Рассматриваются вопросы расширения сети коммерческих учебных заведений на территории юга Украины в начале ХХ века. В частности, основное внимание акцентируется на функционировании Николаевского коммерческого училища. Проведен сравнительный анализ опыта создания подобных учебных заведений в целом на территории Российской империи. Определен вклад благотворительных и купеческих гильдий в учебно-воспитательный процесс. Проанализирован комплекс материалов: научных публикаций, краеведческих исследований и архивных источников по указанной проблематике, выяснено, что освещению истории Николаевского коммерческого училища свои статьи довольно мало историков. Это в свою очередь оставило в стороне важные вопросы недостатков. Среди них наиболее актуальными были: кадровое обеспечение, источники содержания и оборудования специального учебного корпуса. Исследованы особые условия зарождения коммерческого образования в городе Николаеве, определено, что финансовое обеспечение было наиболее острым, ведь им занимались в основном только представители Биржевого комитета.

Ключевые слова: коммерческое образование, купеческие гильдии, учебно-воспитательный процесс, Биржевой комитет, льготный контингент, учебная программа, квалифицированные кадры.

* * *

УДК 94

Кирея В. В.
здобувач, Інститут українознавства
ім. І. Крип'якевича НАН України
(Україна, Львів), kyreiviktor@meta.ua

Військово-повітряні сили Західно-Української Народної Республіки: особливості формування та реорганізації, управління (1918–1919)

Мета даної статті детально на підставі спогадів (в основному колишніх військовослужбовців Галицької армії), архівних документів, історіографії, проаналізувати особливості з котрими пов'язане формування авіації УГА, управління та реорганізацію під умови фронту військово-повітряних сил Західно-Української Народної Республіки (ЗУНР) 1918–1919 рр.

В процесі написання даної статті використано наступні методи дослідження: методи дедукції та індукції, методи аналізу та синтезу, історико-порівняльний метод, метод узагальнення. При дослідженні застосовано проблемно-хронологічний підхід та принцип історизму. В результаті дослідження зроблено такі основні висновки: основні особливості, з якими пов'язане формування військово-повітряних сил ЗУНР зводились до: 1) необхідності здійснення швидких, якісних розвідувальних дій, фотографування ворожих об'єктів; 2) ефективна протидія в повітрі польським військово-повітряним силам, котрими здійснювалось бомбардування позицій Галицької армії; 3) нанесення авіаційних ударів по ворожих стратегічних об'єктах фронту чи тилу; 4) прикриття з повітря своїх військ; 5) здійснення в комбінації з військами воєнних оперативних дій; 6) виконання комунікаційних дій між структурними одиницями армії, скажімо, між Начальною Командою і Корпусами; 7) контактування з закордоном.

Ключову роль в формуванні військово-повітряних сил відіграв поручник Петро Франко, саме його 1 грудня 1918 р. призначено Командантомлетунського відділу і референтом летунства при Державному Секретаріаті Військових Справ (ДСВС).

Авіаційна референтура займалась здебільшого адміністративними питаннями, а авіаційний відділ оперативними. Поділ повноважень був досить умовний.

Державний Секретаріат Військових Справ та Начальна Команда Галицької армії (НКГА) тримали під контролем процес формування даного важливого роду зброї. Авіаційний відділ був спільним з відповідною структурою ДСВС в розпорядженні про заснування відділу вказувалось, що він підлягає безпосередньо ДСВС, проте тактично підпорядковувався Начальній Команді Галицької Армії, від котрої отримував бойові завдання, за котрі був підвітним НКГА, головнокомандувачу Галицької армії.

Проведені організаційні дії дозволили реорганізувати до потреб фронту на початку 1919 р. летунський відділ у Перший летунський полк з кількома авіасотнями, котрі були прикріплені до корпусів Галицької армії.

В березні 1919 р. (на базі I-го повітроплавного дивізіону, котрий надала Українська Народна Республіка (УНР), на прохання НКГА) сформовано повітроплавну сотню, котру Начальна Команда розділила на дві чети та закріпила за II-м та за III-м корпусами Галицької армії. Повітроплавна сотня діяла окремо від військової авіації під командою НКГА.

Ключові слова: військово-повітряні сили Західно-Української Народної Республіки, Начальна Команда Галицької армії, Державний Секретаріат Військових Справ, авіаційний відділ, авіаційний полк, повітроплавна сотня, авіаційна сотня.

У XX столітті новостворені українські республіки (Західно-Українська Народна Республіка (ЗУНР) та Українська Народна Республіка (УНР) зразу зіткнулися з ключовою проблемою, котра не втратила актуальності і сьогодні. Йде мова про забезпечення оборони територіальної цілісності та суверенітету.

У зв'язку з цим, досвід минулого, котрий торкається питання створення, пристосування збройних формувань під умови фронту тощо, є важливим та актуальним аспектом для вивчення та аналізу, оскільки дозволяє винести з минулих століть певні уроки, а також характеризує проблеми та здобутки українського державотворення.

Актуалізовані в назві статті проблеми стали предметом часткового вивчення в 30–ті роки. Зокрема, у виданні І. Крип'якевича, Б. Гнатевича «Історія українського війська» частково окреслені причини, особливості створення військово-повітряних сил (ВПС) Західно-Української Народної Республіки, серед яких автори виділяють: авіаційна розвідка, бомбардування ворожих об'єктів, протидія польським ВПС в повітрі [17, с. 527]. У 90–х рр. питання про причини, особливості формування, а також про реорганізацію ВПС ЗУНР під умови фронту частково порушила київська дослідниця В. Бендик [2, с. 51].

В 2000–ні рр. дослідник А. Козицький частково зачепив питання про пристосування під умови фронту авіації Галицької армії (ГА) [14, с. 322]. Також питання про пристосування авіації ГА під умови фронту порушив в своїй монографії дослідник А. Харук [35, с. 74–75]. Здійснивши аналіз історіографії даних проблем, слід сказати, що вони вивчені недостатньо. Зокрема, потребують комплексного аналізу особливості, з якими пов'язується формування військової авіації ЗУНР, з оперттям на спогади та документи. Також потребують аналізу питання, що стосуються управління (командування) авіацією ГА та проблеми про реорганізацію авіації під умови фронту.

Мета даної статті – детально, на підставі спогадів (в основному колишніх військовослужбовців Галицької армії), архівних документів, історіографії, проаналізувати: особливості з котрими пов'язане формування авіації УГА, управління та реорганізацію

під умови фронту військово-повітряних сил Західно-Української Народної Республіки 1918–1919 рр.

Відповідно до мети впливають наступні завдання: виокремити особливості формування військової авіації ЗУНР, розглянути систему управління, показати дії командування, що призвели до реорганізації, а відтак до адаптації під умови фронту ВПС ЗУНР.

13 листопада Українська Національна Рада прийняла тимчасовий основний закон, згідно котрого постановлялось, що держава утворена з українських областей колишньої Австро-Угорської імперії має назву Західно-Українська Народна Республіка [9, с. 429–431; 16, с. 67]. Основою армії новопосталої республіки стали Українські Січові Стрільці (УСС), також переформовували австрійські підрозділи з українськими вояками. Офіційною датою заснування Галицької армії вважається 13 листопада 1918 р. Державним секретаріатом військових справ і Українською Національною Радою прийнято ряд певних ухвал. Оголошено часткову мобілізацію, під котру підпадало чоловіче населення 1883–1900 рр. народження та військові запасу австрійської армії [10, с. 268].

При початковому творенні формувань Галицької армії характерною була стихійність, партизанський характер ведення воєнних дій проти польських боївків, дислокованих у Львові. Несформована чітка вища військова влада давала командирам широкій простір для дій. Вже після відходу зі Львова створена на сході від міста група «Схід», а на півдні – група «Старе Село». Дані групи створені з ініціативи команди полку Українських Січових Стрільців, згодом на базі цього полку і даних груп створено II корпус Галицької армії. Група «Північ» з белзькою, равською, угнівською, сокальською підгрупами стали базою для створення I корпусу армії. Основою III корпусу стала група «Південь», до неї входили бойові групи «Наварія», «Крукеничі», «Рудки», «Щерець», «Хирів», «Глибока», «Лютовиська», «Карпатська» [15, с. 183–184].

Структура збройних сил ЗУНР мала наступний вигляд: піхота [49, с. 145–176], артилерія [22, с. 177–181], летунство [27, с. 217–240], кіннота [8, с. 205–209], технічні формації [23, с. 246–248], панцерні війська [26, с. 241–245], служба зв'язку [4, с. 249–256]. Також в Галицькій армії були запільні та допоміжні формації: обозництво [26, с. 268–270], інтендатура [36, с. 262–267], польова пошта [26, с. 293–296], медична та санітарна служби [52, с. 271–292], залізнична Військова Управа (ЗВУ) [5, с. 297–304], розвідка [6, с. 354–360], польове духівництво [18, с. 309–320], судівництво [24, с. 321–324], пропаганда та преса [19, с. 325–334]. В запільні функціонували Команда Запілля, яка, як зазначено вище, в червні 1919 р. реорганізована в Команду Етапу Армії [1, с. 362–364; 15, с. 185], також проходив армійський вишкіл [13, с. 365–367]. Отже, бачимо, що летунство входило в структуру Галицької армії, як один з найновіших на той час родів збройних сил.

Вважаємо за необхідне окреслити основні особливості, з котрими пов'язане формування авіації Галицької армії: а) необхідність здійснення швидких, якісних розвідувальних дій, фотографування ворожих об'єктів [27, с. 217, 227]. Сотник Української Галицької Армії Іван Фостаківський в спогадах писав:

“Найновіша в сучасних війнах зброя, летунство, розвинулася вже протягом першої світової війни до високого ступня досконалости. При усталених фронтах, що поза дротяними загородами набрали характеру позиційної війни, неможливою вже була всяка розвідка про заміри і рухи ворога, яку вела раніше кавалерія. Ту розвідку стало переводити тепер летунство і то скоріше, докладніше та більш простірно, ніж ранше могла це зробити кавалерія. Тому летунство стало необхідною зброєю модерної війни” [27,с.217].

Дослідник А. Харук стверджує, що під час існування військових повітряних сил України (мається на увазі ВПС ЗУНР, авіацію доби Центральної Ради, Гетьманату, Директорії УНР) в 1917–1920 рр. на розвідку припадало 70–75% навантаження ВПС [33,с.283]. Архівними даними також підтверджуються факти фотографування авіацією Галицької армії ворожих об’єктів та авіарозвідка [42,арк.1,6,7,7зв,8,11,11зв,12,15]; б) протидія в повітрі польським військово-повітряним силам, котрі здійснювали бомбардування позицій військ Західно-Української Народної Республіки.

В оперативних зведеннях за період від 5 листопада по 31 грудня 1918 р. фігурують дані про бомбардування польською авіацією позицій Галицької армії [45,арк.14].

Самбірський повітовий комісар ЗУНР Андрій Чайковський, згадуючи польську авіацію, зазначав: “... коли то від часу до часу покажеться, зафуркотить у повітрі птичка і від часу до часу знесе залізне яечко з екразитовим жовтком” [48,с.44].

Переконливими стосовно даної ситуації є також свідчення Петра Франка: “Коли моя сотня скорострілів стояла на Високім Замку, кілька разів прилітав у гості польський літак. Але я приготував скоростріл і чекав. Й одного гарного пополудня, низенько над нами появилвся той літак... Перша бомба впала далеко від нас. Моя сотня розбіглася у паніці, бо бистрі очі стрільців побачили, як з літака доглядник кинув бомбу, що мала впасти просто на нас” [28,с.3].

Немаючи опору в повітрі, польська авіація впевнено здійснювала розвідку, бомбардування об’єктів Галицької армії. Очевидно, наземна протидія українських військових формувань стосовно польських ВПС була досить активною, проте не дуже ефективною. Згідно архівних даних вже 12 листопада 1918 р. Начальна Команда видала наказ, де вказувалось, що по ворожих літаках стріляти лише з кулеметів, оскільки стрільба з крісів не є ефективною та призводить до даремного витрачання набоїв, котрих і так бракувало [43,арк.8, 9;37,арк. 9]. Архівні дані підтверджують факти повітряної протидії польським ВПС збоку авіації Галицької армії [42,арк.4, 4зв]; в) нанесення авіаударів по польських стратегічних об’єктах фронту чи тилу та обстріл з бортових кулеметів польських сотень, колон [27,с.227;45,арк.15,22;47,арк.21]; г) прикриття з повітря власних військ [27,с.232]. Згідно документальних даних, такі дії авіації Галицької армії були досить частими [42,арк. 2зв, 3,3зв,5зв,9зв, 10]; д) здійснення комбіновано разом з військами военних оперативних дій [27,с.227; 38,арк.10–12;30,с.3–7]; е) виконання комунікаційних дій між структурними одиницями армії, наприклад, Начальною Командою і Корпусами тощо [27,с.227]. Документами

підтверджуються такі комунікаційні дії [42,арк.1]; є) контактування з закордоном [27,с.227;31,с.37].

1 грудня 1918 р. вважається офіційною датою заснування авіації Галицької армії. Саме тоді ДСВС видав розпорядження – “ВВк 16. – Відділ летунів. Летунський матеріал”. Дане розпорядження підписав 1 грудня 1918 р. Товариш Державного Секретаря Військових Справ сотник П. Бубела. Дислокувався даний авіавідділ в Красному, неподалік Львова [7,с.2–3].

Згідно опублікованих документальних матеріалів, організатором авіації Української Галицької армії став поручник Українських Січових Стрільців Петро Франко. У Вістнику Державного Секретаріату Військових Справ зазначено, що станом від 1 грудня 1918 року його було призначено, згідно тодішньої термінології, на військову посаду – командантлетунського відділу, референт летунства. Даний відділ підпорядковувався на момент створення Державному Секретаріату Військових Справ [7,с.2]. Авіаційна реферантура займалась здебільшого адміністративними питаннями, а авіаційний відділ – оперативними. Оскільки очолювала ці два відомства одна людина, то, зрозуміло, що поділ повноважень був досить умовний [31,с.35]. Посаду командантлетунського відділу П. Франко обіймав від 1 грудня 1918 р. до 26 березня 1919 р., а референтом летунства (на цій посаді він теж з 1 грудня 1918 р.) був до 10 квітня 1919 року [29,с.9].

Летунський відділ (в документах назва військово-повітряних сил ЗУНР) був спільним з відповідною структурою ДСВС під командуванням поручника Франка. Зокрема в розпорядженні про заснування відділу від 1 грудня 1918 р. “ВВк 16. – Відділ летунів. Летунський матеріал” вказувалось, що відділ підлягає безпосередньо ДСВС, тактично підпорядковувався Начальній Команді Галицької Армії, як вказує в спогадах колишній військовослужбовець даного відділу сотник Іван Фостаковський. Дослідник М. Литвин стверджує, що саме від НКГА відділ отримував бойові завдання, за які звітував головнокомандувачу Галицької армії [21,с.128;27,с.218;7,с.2–3].

В архівних документах чітко простежується, що ВПС ЗУНР підпорядковувались НКГА, перед якою звітували та отримували накази. Наприклад, в телеграмі за квітень 1919 р., відправленій з Красного (місце дислокації авіасотні) до Ходорова, де перебувала з 20 січня до червня 1919 р. Начальна Команда Галицької Армії – вищий орган керівництва збройних сил Західно-Української Народної Республіки, відзвітовано за розвідувальний виліт в напрямку Львів–Городок. В іншій телеграмі за 15 січня 1919 р. летунська команда Красного звертається до Начальної Команди з проханням надіслати всі номери необхідних для виконання авіазавдань наказів, оскільки до 15 січня 1919 р. небуло надіслано до летунської команди жодного наказу [21,с.123;41,арк.97;39,арк.154].

Згідно архівних даних вже 15 червня 1919 р. летунський курінь підпорядковувався Оперативному Штабу Начальної Команди Галицької Армії. Тимчасовим комендантом даного куреня і референтом летунства був поручник Слезак [37,арк.100]. Начальником Оперативного Штабу Начальної Команди

був отаман Вільгельм Любковіц. До Генерального Штабу входили: сотник РіхардШобер та сотник Роман Гузар. Старшиною для доручення призначений четар Микола Вовкунець, начальник Оперативної канцелярії хорунжий Петро Микита [46,арк.9].

Всі заходи, що стосувалися мобілізації, персональних справ, бранки, поповнень, транспорту, амуніції, обозів, санітарії та інтендатури, Головний референт фронту та Командант Етапу мали узгоджувати з Начальником Оперативного Штабу.

Ще одне документальне підтвердження підпорядкування ВПС ЗУНР Начальній Команді фігурує в наказі НКГА №128 від 27 серпня 1919 р., де вказано, що поручник Грушт має здійснити об'єднання 1-шої та 2-гої летунських сотень в одну, передати командування нею поручникові Заславському, а Грушт, згідно наказу, став командантом та референтом летунства при НКГА. Документ підписаний Начальним вождем військ, генералом четарем Тарнавським та Начальником штабу Галицької армії – полковником Шаманеком [37,арк.217].

Окрім летунського куреня, Оперативному Штабу Начальної Команди станом на 15 червня 1919 р. підпорядковувались: повітроплавна сотня, дислокована в Озірянах, протиповітряна батарея та панцерні потяги, телеграфічний курінь, розвідувальний відділ, залізнодорожний курінь, картографічний відділ та запасна обозна валка, котра перебувала в стані формування [46,арк.9].

Разом з вище зазначеною назвою “летунський курінь” в документах вживається ряд назв авіації Галицької армії, фігурували назви: “летунський відділ українського війська” [41,арк.25](цю назву можна вважати офіційною і найбільш вживаною в документах та спогадах [41,арк.30;7,с.2–3;27,с.219;28,с. 3,5]), “літаки Красне” [41,арк.26], “летничий відділ” [37,арк.41], “летучий відділ” [37,арк.10]. На офіційних документах часто проставлялась печатка, на котрій зображений лев з короною на голові, обпертий об скалу, з написом: “Команда летунського Відділу” [41,арк.30].

Організаційні дії дозволили реорганізувати на початку 1919 р. під умови фронту (за даними А. Козицького [14,с.322] і В. Бендик [3,с.37] – в лютому, за даними Л. Шанковського [50,с.290] і Фостаковського [27,с.223]– у квітні) летунський відділ у Перший летунський полк. Згідно виявлених архівних документів відомості про дві авіасотні: 1-шу і 2-гу починають фігурувати вже від 19 лютого 1919 р. В документах значиться також “направча” сотня, тобто ремонтна [41,арк.25]. Хоча в архівних документах назва Перший летунський полк не вживається, вона є досить поширеною в спогадах [27,с.223; 51,с.135]. 1-ша летунська сотня під керівництвом поручника А. Хруща з рухомою майстернею і шістьма літаками 9 квітня 1919 р. передислокувалась до с. Дуліби поблизу Стрия для обслуги III корпусу Галицької Армії. У травні, як стверджує сотник І. Фостаковський, до неї надійшло ще 6 літаків [27,с.223].

Згідно архівних даних на період з 19 лютого – по 10 квітня 1919 р. 1-ша летунська сотня мала в своєму розпорядженні: 11 старшин, 25 підстаршин, 38 муштрових стрільців, 43 немустрових стрільців (тобто цивільні люди, котрі не мали військового вишколу) –

разом 117 військовослужбовців. З них, як вказувалось в відомостях бойових: 11 старшин, 25 підстаршин. Також – 3 літаки типу “Бранденбург”, 1 типу “Ллойд”, окрім цього 3 літаки перебували в ремонті. 6 кулеметів системи “Шварцльозе” (країна виробник Австро–Угорщина, вага 40,0 кг, місткість магазину 250 набоїв, скорострільність 400 набоїв за 1 хв. [21,с.165]) 9 системи “Льюїс” (країна виробник Англія, калібр 7,71 мм, вага 14,5 кг, місткість магазину 47 набоїв, скорострільність 450 набоїв за 1 хв. [21,с.165]), 38 гвинтівок [41,арк.25].

Старшинський корпус даної сотні за даними І. Фостаковського складали: поручник А. Хрущ (командир сотні), сотник Новак, сотник В. Євський, сотник Є. Пуза, сотник Ф. Алелюхін, поручник Р. Земик, поручник О. Заславський, поручник І. Огар, четарКоцко, четар М. Сериків, четар Ф. Шепарович, четар Ф. Яцура, четар М. Мовчук, хорунжий Кунке [27,с.223].

Проте дана інформація не співпадає з документальною. Так згідно архівних даних, сотник Ф. Алелюхін, поручник Р. Земик, поручник І. Огар, четар М. Серіков (а не Сериків як подає І. Фостаковський [27,с.223]) входили до 2-гої летунської сотні, а не до 1-шої, як стверджує сотник Фостаковський [42,арк.1].

Згідно архівних матеріалів до 1-шої летунської сотні входили: поручник А. Хрущ (командир даної авіасотні), поручник Ф. Рудольфер, поручник О. Заславський, хорунжий (а не четар, як вказує І. Фостаковський [27,с.223]) М. Мовчук [44,арк.15зв–16].

Для ремонту літаків, які досить часто виходили з ладу, ця сотня мала у Дулібах польову майстерню. Капітальні ремонти машин проводились у Красному, де знаходився Кіш з верстатами для ремонту апаратів і запасна сотня [20,с.8;27,с.223]. Даний “Кіш”, або, як вказується в документах, “направча сотня” мала всьому розпорядженні на період з 19 лютого – по 10 квітня 1919 р.: 4 старшини, 8 підстаршин, 30 муштрових, 163 немустрових стрільців, разом 205 військовослужбовців. 1 легковий, 2 вантажних автомобілі [41,арк.25].

2-га летунська сотня під командуванням полковника Д.Канукова залишилась у Красному для потреб I та II корпусів УГА [27,с.223]. Це, що дана сотня дислокувалась в Красному та використовувалась для обслуги I-го, та II-го корпусів Галицької армії, підтверджується також архівними даними. Наприклад, 29 квітня 1919 р. поручник Сериків вказує в звіті №77, що він виконував наказ I-го корпусу Галицької армії, здійснюючи прикриття з повітря власних військ в районі Рясна–Руська – Голоски–Великі, вилетівши з Красного о 837 та повернувся о 1020. Цьогож дня (29 квітня 1919 р.) поручник Сериків виконував наказ (на літаку “Ньюпор” №5039 вилетів з Красного о 1410 повернувся о 1545) II-го корпусу Галицької армії, згідно котрого мав протидіяти польським літакам, котрі бомбардували українські позиції в районі Борщович, про що вказано в звіті №78 даного пілота[42,арк.3–3зв,4–4зв]. 3 квітня 1919 р. після вищезгаданої реорганізації летунського відділу полковник ДжамбулатКануков став одночасно командантом полку [27,с.223]. Це підтверджується і архівними даними [41,арк.26]. 2-га летунська сотня (за період з 19 лютого – по 10 квітня 1919 р.) нараховувала: 6 старшин, 10

підстаршин, 15 муштрових, 41 немустрових стрільців, разом 72 військовослужбовці. 4 літаки типу “Ньюпор”, 27 гвинтівок [41,арк.25].

Згідно виявлених архівних матеріалів до 2-гої авіаційної сотні входили пілоти: Полковник Джамбулат Кануков (командир сотні), сотник Ф.Алєлюхін, сотник Н. Залозний. Поручник М. Ляліч, четар М. Серіков (станом на 28 квітня 1919 р. перебував в званні поручника [42,арк.2]), хорунжий Кубш, старший десятник Масікевич, старший десятник Найгавзер. Доглядники (спостерігачі): сотник І. Шестаков, поручник Р. Земик, поручник Огар, хорунжий Л. Міхенко, хорунжий С. Кузьмович [42,арк.1–1зв,6,7,8;44,арк.14 зв–15,15зв–16,16зв–17;27,с.219,223], завідувач гарматною частиною хорунжий М. Іванов [44,арк. 15зв–16; 25,с.128].

За даними Рудольфа Земика на початку травня 1919 р. У Тернополі було сформовано 3-ю летунську сотню, яка мала у своєму розпорядженні п'ять літаків, командиром котрої став пілот 2-гої сотні, сотник Некандер Залозний. Створення даної сотні спричинене необхідністю здійснення авіарозвідки більшовицького фронту, котрий наблизився до р. Збруч. 2-га авіасотня, котра перед тим проводила авіарозвідку на даному фронті, була переобтяжена, оскільки обслуговувала, крім того І-й та II-й корпуси Галицької армії. Спочатку в межах Летунського полку планувалось створити 4–5 таких сотень, проте більше сотень не створювали [12,с.4;27,с.223].

Для порівняння: на період існування Української Держави Павла Скоропадського (29 квітня – 14 грудня 1918 р.) характерним для організаційної структури був територіальний принцип, планували створити три авіаційні райони, центри котрих мали зосередити в Харкові, Одесі, Києві. Даним центрам підпорядковувалися 8 корпусних авіа дивізіони в складі Подільського, Волинського, Київського, Харківського, Чернігівського, Полтавського, Катеринославського, Одеського армійських корпусів. В дивізіон мали входити 4 авіаційних загони: 2 гарматних, розвідувальний та винищувальний [34,с.40].

Противник авіації УГА польські військово-повітряні сили мали наступну структуру: 21 грудня 1918 року сформовано – Командування військової авіації, котре видало наказ про переіменування авіаційних ескадр з Малопольщі. Таким чином, I-ша бойова ескадра з Кракова – переіменована на 5-ту, II-га ескадра Львівська – на 6-ту, III-тя ескадра Львівська прибула з Кракова, переіменована на 7-му. 6-та (перебувала під командою поручника Шмідта та поручника Євгеніуша Роланда), та 7-ма (перебувала під командуванням поручника ЄжиБорейша) ескадри належали до Львівської летунської групи, котрею командував капітан Кароль Стельмах [54,с.144–145]. Наприкінці січня 1919 р. Командування авіаційних військ реорганізувало Львівську летунську групу в III-тютлетунську групу, в склад якої входили 5-та, 6-та, 7-ма ескадри, а також III-тій рухомий авіаційний парк. 6-та та 7-ма ескадри дислокувались у Львові, а 5-та під Перемишлем на летовищі Гуречку [54,с.145].

Командування III-тьої авіаційної групи складалось з командирующего – капітан Камілло Періні та ад'ютанта – поручник Юліуш Юркевіч. 5-та ескадра перебувала під

командуванням капітана (за фахом – пілот) Станіслава Ясінського, до ескадри також входили пілоти сержанти: Адольф Н'єміц, ЄжеШеруда, Йозеф Карголь, Йозеф Цагашек, авіаспостерігачі поручники: БйолеславЛепши, Ян Парцінські, Владислав Попель, поручник Желіна. 6-тою ескадрою командував поручник пілот –Євгеніуш Роланд. До ескадри входили пілоти поручники: ЛюдвікІдзіковські, Стефан Стец, Францішек Петер, Адольф В'єсіловські, ТадеушВерецинські, підпоручникМ'єчиславГарштка, хорунжий Краєвські, авіаспостерігачі поручники: Владислав Торун, Адам Тігер, Казім'єжКубала, Річард Гессе, Стефан Березовські, підпоручник Станіслав П'єструшкі. 7-мою ескадрою командував капітан Кароль Стельмах (до того командуючий Львівською летунською групою). До ескадри входили пілоти поручники: Віктор РоботицкіЄжиБорейша (колишній командуючий даної ескадри), ЗигмунтКостжевські Артур Юркевіч, сержанти: ТадеушКомінковські, Ян Стахура, авіаспостерігачі, поручники: Казім'єжСвошовські, Юліан Павловські, КарольФрісер [54,с.146].

Відповідно до ситуації на фронті Командування військової авіації 7 лютого 1919 р. видало наказ про утворення II-гої авіаційної групи, в склад якої увійшла 9-та ескадра під командуванням ФранцішкаТренквальда. В Кракові формувалась 12-та ескадра (після прибуття вкінці березня 1919 р. 12-тої ескадри під Перемишль капітан Камілло Періні об'єднав (через слабкий стан) її з 9-тою під командуванням Владислава Матули. Ці двіескадри мали номер 9, а номер 12 в 1920 р. надано 1-шій ескадрі Великопольській) [54,с.145]. В авіаційній структурі польських військово-повітряних сил діяв також Інспекторат військ авіаційних [54,с.147;55,с.216].

13 квітня 1919 р утворено IV авіаційну групу під командуванням капітана Слон'євкого, до якої входили 2-га та 3-тя авіаескадри [55,с.216;54,с.152].

Крім цього слід сказати, що польські ВПС підсилили, французькі ескадри при армії генерала Юзефа Галлера, котрий за згодою Антанти 20 квітня 1919 р. перейшов німецько-польський кордон і 21 був вже у Варшаві. Дана армія сформована на території Франції за угодою з польським урядом, в якій визначено її використання, устрій, статус. Армія зберігала автономію, підпорядковувалась французькому маршалу Ф. Фошу, котрий був головнокомандувачемсоюзними військами у Європі. Командний склад, починаючи від командирів батальйонів і далі, крім командарма, становили французькі офіцери. 14 лютого 1919 р. армія складалась з 857 офіцерів та 90980 жовнірів, з них сформовано 6 дивізій піхоти та окремі частини, котрі мали надсилатись до Польщі по мірі їх комплектування [21,с.348–349;53,с.8,11].

В розпорядженні генерала Юзефа Галлера були також і авіаескадри: 39-та, 59-та, 66-та, 162-га, 580-та, 581-ша, 582-га [53,с.8].

18 травня 1919 р. під натиском польських військ I-шу сотню передислоковано до Станіслава. 25 травня три літаки даної сотні за нез'ясованих причин були захоплені на території Чехословаччини. Два літаки (це все, що залишилось від I-ї авіасотні) були переправлені до Германівки [32,с.98–99].

На початку червня 1919 р. до неї приєдналася 2-га летунська сотня. 6 червня авіацію ЗУНР було перебазовано до Тереховлі, де діяли дві авіасотні, які разом мали дев'ять справних літаків. Після поразки Чортківського наступу сотні були переправлені до Гусятин на правому березі р. Збруч. Це було останнє місце дислокації авіації УГА на території Галичини [32,с.100].

При Управлінні Повітряного Флоту УНР, котре очолював полковник В. Павленко, функціонували два відділи: повітроплавний очолював полковник П. Крицький, та авіаційний під командуванням сотника Наконечного [27,с.230]. На прохання Начальної Команди, згідно архівних даних, 22 лютого 1919 р. на станцію Красне прибув I-й повітроплавний дивізіон під командуванням полковника Шабського, котрий складався з 2-х старшин, 6-ти урядовців та 40 стрільців [43,арк.67зв;37,арк. 67]. Також дивізіон, за даними сотника Івана Фостаківського, мав 2 прив'язних аеростати [27,с.230], проте, згідно архівних даних, на 7 березня 1919 р. повітроплавна сотня мала 4 аеростати, 3 газових апарати для наповнення аеростатів та 3 лебідки [41,арк.26]. В результаті в березні 1919 р. сформовано повітроплавну сотню, котру Начальна Команда розділила на дві чети.

Повітроплавна сотня діяла окремо від військової авіації і, згідно архівних даних, перебувала під командою Начальної Команди Галицької Армії. Наказом НКГА повітроплавні чети закріплено: за II-м корпусом, котрий блокував Львів (повітроплавна чета дислокувалась згідно архівних даних, в Бібрці [40,арк. 56], згідно спогадів сотника І. Фостаківського та сотника Р. Земика – в Старому Селі в районі 2-ої Коломийської бригади [27,с.230;11,с.11]) та за III-м, що дислокувався на південному відтинку (дану чету розміщено в Стрию) [27,с.230;20,с.9;35,с.80–81;40,арк. 56].

3 квітня 1918 р. повітроплавні чети починають функціонувати. Аеростати могли підніматись на висоту понад 500 метрів. Основними завданнями для даних чет було: а) розвідка ворожих позицій; б) корегування артилерійського вогню [11,с.11;35,с.81]. При піднятті аеростатів в повітря, вони відразу піддавались ворожому артилерійському обстрілу та ставали об'єктом атак для польської авіації. При відсутності прикриття з повітря (командування мало в наявності стільки літаків, щоб використовувати їх для прикриття аеростатів) повітроплавна сотня довго непрофункціонувала і вже за даними Р.Земика на кінець квітня 1919 р. відійшла в запас [11,с.11].

Рудольф Земик стверджує, що повітроплавна сотня після квітня 1919 р. не діяла [11,с.11]. Проте це невідповідає дійсності, налагодивши обладнання, невдовзі аеростати почали знову функціонувати. Відомо, що один з українських аеростатів було збито поляками 10 травня 1919 р. При одній з атак аеростата було завдано ушкоджень літаку підпоручика Ф. Яха, котрий, здійснивши посадку, був захоплений [35,с.81;56,с.391].

Згідно архівних даних відомо, що 15 червня 1919 р. повітроплавна сотня дислокувалась в Озірянах, та напряму підпорядковувалася оперативному штабу Начальної Команди Галицької Армії [37,арк.100]. Про

подальше функціонування повітроплавної сотні не виявлено ні мемуарних, ні архівних даних.

Отже, в результаті проведених досліджень приходимо до наступних висновків:

13 листопада 1918 р. утворено Західно-Українську Народну Республіку.

В умовах постійних воєнних дій відбувається процес формування збройних сил ЗУНР – Галицької армії, де поряд з такими родами військ як піхота, артилерія, прийнято рішення сформувати досить новий, проте ефективний рід збройних сил – летунство (військово-повітряні сили).

Суть основних особливостей з котрими пов'язане формування військово-повітряних сил зводилась до: 1) необхідності здійснення швидких, якісних розвідувальних дій, фотографування ворожих об'єктів; 2) ефективна протидія в повітрі польським військово-повітряним силам, котрими здійснювалось бомбардування позицій Галицької армії; 3) нанесення авіаційних ударів по ворожих стратегічних об'єктах фронту чи тилу; 4) прикриття з повітря своїх військ; 5) здійснення в комбінації з військами воєнних оперативних дій; 6) виконання комунікаційних дій між структурними одиницями армії, скажімо, між Начальною Командою і Корпусами; 7) контактування з закордоном.

Ключову роль в формуванні ВПС відіграв поручник Петро Франко, саме його 1 грудня 1918 р. призначено Командантом летунського відділу і референтом летунства при Державному Секретаріаті Військових Справ.

Авіаційна реферантура займалась здебільшого адміністративними питаннями, а авіаційний відділ – оперативними. Поділ повноважень був досить умовний.

Державний Секретаріат Військових Справ та Начальна Команда Галицької армії тримали під контролем процес формування даного важливого роду зброї. Авіаційний відділ був спільним з відповідною структурою ДСВС.У розпорядженні про заснування відділу вказувалось, що він підлягає безпосередньо ДСВС, проте тактично підпорядковувався Начальній Команді Галицької Армії, від котрої отримував бойові завдання, за котрі був підзвітним НКГА, головнокомандувачу Галицької армії.

Відповідно до ситуації на фронтах, українське військове командування усвідомлювало необхідність мати в своєму розпорядженні функціональні військово-повітряні сили. У зв'язку з цим відбувалась розбудова вже сформованого авіавідділу дислокованого в Красному.

Проведені організаційні дії дозволили реорганізувати під потреби фронту на початку 1919 р. летунський відділ у Перший летунський полк. I-ша летунська сотня даного полку передислокувалась до с. Дуліби поблизу Стрия для обслуговування III корпусу Галицької Армії. Для ремонту літаків, які досить часто виходили з ладу, дана сотня мала у Дулібах польову майстерню. Проте капітальні ремонти літаків проводились у Красному, де знаходився Кіш (або як вказується в документах “напрвча сотня”) з верстатами і запасна сотня. 2-га летунська сотня залишилась у Красному для потреб I та II корпусів УГА.

Невдовзі через необхідність здійснення авіарозвідки більшовицького фронту, котрий наблизився до р. Збруч (2-га летунська сотня, котра перед тим проводила авіарозвідку на даному фронті, була переобтяжена, оскільки, крім того, обслуговувала I-й та II-й корпуси Галицької армії), в Тернополі було сформовано 3-ю летунську сотню. Незважаючи на плани створити в межах Летунського полку 4–5 таких сотень, більше сотень нестворювали.

В результаті воєнних дій I-шу сотню передислоковано 18 травня 1919 р. до Станіслава, потім до Германівки. Згодом до неї приєдналась 2-га авіасотня. 6 червня 1919 р. військово-повітряні ЗУНР переправлено до Тереховлі, де діяли дві авіасотні. Після поразки Чортківського наступу сотні передислоковано до Гусятина (останнє місце дислокації авіації УГА на території Галичини) на правому березі р. Збруч.

В березні 1919 р. (на базі I-го повітроплавного дивізіону, котрий надала УНР на прохання НКГА) сформовано повітроплавну сотню, котру Начальна Команда розділила на дві чети та закріпила за II-м та за III-м корпусами Галицької армії. Повітроплавна сотня діяла окремо від військової авіації під командою НКГА. Основними завданнями цих чет було: розвідка ворожих позицій та коригування артилерійського вогню. Проте в повітрі вони відразу піддавались ворожому артилерійському обстрілу та авіанальотам. За умов відсутності прикриття з повітря (через недостатню кількість літаків) повітроплавна сотня довго непрофункціонувала у зв'язку численними ушкодженнями аеростатів відійшла в запас. Налагодивши обладнання, невдовзі аеростати почали знову виконувати свої функції. 15 червня 1919 р. повітроплавна сотня дислокувалась в Озірянах під командуванням оперативного штабу НКГА. Про подальше функціонування даної сотні невиявлено ні мемуарних, ні архівних даних.

В результаті даних організаційних заходів на території Західно-Української Народної Республіки почали діяти досить ефективні, структуровані, адаптовані під умови фронту та функціональні військово-повітряні сили.

В подальших розвідках можна досліджувати інші маловідомі сторони авіації Української Галицької армії, наприклад, питання про функціонування ВПС ЗУНР на території УНР.

Список використаних джерел

- Бемко В. Команда Запілля і Команда Етапу / В. Бемко // Українська Галицька Армія: матеріали до історії. Т.1. – Вінніпег: Вид-во Д.Микитюка, 1958. – С.362–364.
- Бендик В. Повітряна війна на українсько-польському фронті / В. Бендик // Військо України. – Київ, 1997. – №9–12. – С.50–51.
- Бендик В. В небо Восточної Галичини / В.Бендик // Авиация и время. – 1996. – №6. – С.36–38.
- Білінський Р. Служба зв'язку / Р. Білінський // Українська Галицька Армія: матеріали до історії. Т.1. – Вінніпег: Вид-во Д.Микитюка, 1958. – С.249–256.
- Буцманюк Ю. Залізнодорожна Військова Управа (ЗВУ) / Ю. Буцманюк // Українська Галицька Армія: матеріали до історії. Т.1. – Вінніпег: Вид-во Д.Микитюка, 1958. – С.297–304.
- Вислоцький І. Розвідка служба / І. Вислоцький // Українська Галицька Армія: матеріали до історії. Т.1. – Вінніпег: Вид-во Д.Микитюка, 1958. – С.354–360.
- Вісник Державного Секретаріату Військових Справ. – Тернопіль, 1918. – Ч.2. – 14 грудня. – С.1–8.
- Ганицький О. Кіннота Української Галицької Армії / О. Ганицький // Українська Галицька Армія: матеріали до історії. Т.1. – Вінніпег: Вид-во Д.Микитюка, 1958. – С.205–209.
- Західно-Українська народна республіка 1918–1923. Документи і матеріали: У 5-ти томах / Відп. ред. О. Карпенко. – Івано-Франківськ: Лілея – НВ, 2001. – Т.1. – 584 с.
- Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923: Історія / Керівник авторського колективу й відп. ред. О. Карпенко. – Івано-Франківськ: Сіверсія, 2001. – 628 с.
- Земик Р. Дещо про летунство У.Г.А. / Р. Земик // Український скиталець. – Йозефів, 1922. – Ч.13. – С.9–11.
- Земик Р. Дещо про летунство У.Г.А. / Р. Земик // Український скиталець. – Йозефів, 1922. – Ч.14. – С.3–5.
- Клюн О. Армійський вишкіл / О. Клюн // Українська Галицька Армія: матеріали до історії. Т.1. – Вінніпег: Вид-во Д.Микитюка, 1958. – С.365–367.
- Козицький А. Авіація УГА / А. Козицький // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність / Національна Академія Наук України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. – Львів, 2000. – Вип.6: Західно-Українська Народна Республіка: історія і традиції. – С.320–328.
- Кравчук М.В. Правові основи будівництва Національних збройних Сил України в 1914–1933 рр.: Іст-правове дослідження / М.В. Кравчук – Івано-Франківськ: Вид. “Плай”, 1997. – 292 с.
- Крезуб А. Нарис історії українсько-польської війни 1918–1919 / А. Крезуб. – Львів: Видавнича кооператива “Червона Калина”, 1933. – 179 с.
- Крип'якевич І. Історія українського війська / І. Крип'якевич, Б. Гнатевич. – Львів: Вид-во Івана Тиктора, 1936. – 574 с.
- Лаба В. Заслужна діяльність польового духівництва / В. Лаба // Українська Галицька Армія: матеріали до історії. Т.1. – Вінніпег: Вид-во Д.Микитюка, 1958. – С.309–320.
- Левицький О. Пропаганда й преса / О. Левицький // Українська Галицька Армія: матеріали до історії. Т.1. – Вінніпег: Вид-во Д.Микитюка, 1958. – С.325–334.
- Лемківський І. Летунство У.Г.А. / І.Лемківський // Літопис Червоної Калини. – 1938. – Ч.11. – С.7–10.
- Литвин М. Українсько-польська війна 1918–1919 рр. / М. Литвин. – Львів: Інститут українознавства НАНУ; Інститут Центрально-Східної Європи, 1998. – 488 с.
- Мацькевич С. Артилерія Української Галицької Армії / С. Мацькевич // Українська Галицька Армія: матеріали до історії. Т.1. – Вінніпег: Вид-во Д.Микитюка, 1958. – С.177–181.
- Рижевський В. Технічні формації / В. Рижевський // Українська Галицька армія: матеріали до історії. Т.1. – Вінніпег: Вид-во Д.Микитюка, 1958. – С.246–248.
- Ставничий Р. Судівництво / Р. Ставничий // Українська Галицька Армія: матеріали до історії. Т.1. – Вінніпег: Вид-во Д.Микитюка, 1958. – С.321–324.
- Тинченко Я. Герої Українського неба: науково-популярне видання / Я. Тинченко. – Київ: Темпора, 2010. – 200 с.
- Українська Галицька армія: матеріали до історії. Т.1. – Вінніпег: Вид-во Д.Микитюка, 1958. – 674 с.
- Фостаковський І. Летунство / І. Фостаковський // Українська Галицька Армія: матеріали до історії. Т.1. – Вінніпег: Вид-во Д.Микитюка, 1958. – С.217–240.
- Франко П. Летунський відділ У.Г.А. / П. Франко // Літопис Червоної Калини. – 1937. – Ч.10. – С.3–5.
- Франко П. Летунський відділ У.Г.А. / П. Франко // Літопис Червоної Калини. – 1937. – Ч.11. – С.9–12.
- Франко П. Співділення літаків з гарматами / П. Франко. – Станіславів: Накладом Д.С.В.С., 1919. – 8 с.
- Харук А. Авиация Украинской Галицкой Армии (1918–1920) / А. Харук // Мир моделей. – 2003. – №6 (12). – С.35–45.
- Харук А. Авіація Української Галицької Армії в українсько-польській війні / А.І. Харук // Військово-наук. вісник. – Львів: ЛВІ, 2000. – Вип.2. – С.93–101.
- Харук А. Військово-повітряні сили України в 1917–1920 роках / А. Харук // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність / НАНУ, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. – Львів, 2000. – Вип.7. – С.280–283.
- Харук А. Військово-повітряні сили Української Держави: еволюція організаційної структури / А. Харук // Вісник Державного університету “Львівська політехніка” “Держава та армія”. – Львів: Вид-во ДУ “Львівська політехніка”, 1999. – №377. – С.40–47.

35. Харук А. Крила України: Військово-повітряні сили України, 1917–1920 рр. / А. Харук. – Київ: Темпора, 2008. – 96 с.
 36. Хробак М. Інтендатура / М. Хробак // Українська Галицька Армія: матеріали до історії. Т.1. – Вінніпег: Вид-во Д. Микитюка, 1958. – С.262–267.
 37. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – Ф.2188. – Оп.1. – Спр.1. – 241 арк.
 38. Там само. – Оп.1. – Спр.4. – 47 арк.
 39. Там само. – Оп.1. – Спр.15. – 182 арк.
 40. Там само. – Оп.1. – Спр.33. – 193 арк.
 41. Там само. – Оп.1. – Спр.38. – 194 арк.
 42. Там само. – Оп.1. – Спр.149. – 17 арк.
 43. Там само. – Оп.2. – Спр.41. – 381 арк.
 44. Там само. – Оп.2. – Спр.136. – 35 арк.
 45. Там само. – Оп.3. – Спр.1. – 24 арк.
 46. Там само. – Оп.3. – Спр.4. – 80 арк.
 47. Там само. – Оп.3. – Спр.7. – 29 арк.
 48. Чайковський А. Чорні рядки: Мої спомини за час від 1 листопада 1918 р. до 13 травня 1919 р. / А. Чайковський // Дзвін. – Львів, 1990. – №6. – С.44–80.
 49. Шанковський Л. Піхота Української Галицької Армії / Л. Шанковський // Українська Галицька Армія: матеріали до історії. Т.1. – Вінніпег: Вид-во Д. Микитюка, 1958. – С.145–176.
 50. Шанковський Л. Українська Галицька Армія: Воєнно-історична студія / Л. Шанковський. – Вінніпег: Вид. Д. Микитюк, 1974. – 396 с.
 51. Шарик М. Перша Бойова Летунська Сотня УГА / М. Шарик // Українська Стрілецька Громада в Канаді 1928–1938. – Саскатун – Канада, 1938. – С.134–135.
 52. Щуровський В. Медична і санітарна служба / В. Щуровський // Українська Галицька Армія: матеріали до історії. Т.1. – Вінніпег: Вид-во Д. Микитюка, 1958. – С.271–292.
 53. Kopański T. 16 (39-a) eskadra wywiadowcza 1919–1920 / T. Kopański. – Warszawa: KWN, 184. – 132 s.
 54. Kopański T. Lotnictwo polskie w kampanii polsko-ukraińskiej 1918–1919 / T. Kopański // Wojskowy Przegląd Historyczny. 1990. – Nr.1–2. – S.139–158.
 55. Romeyko Marjan Jak Powstało nasze lotnictwo bojowe? / M. Romeyko // Przegląd Lotniczy (Miesięcznik wydawany przez Departament aeronautyki i sekcję lotniczą Towarzystwa wiedzy wojskowej). – Warszawa, 1933. – Nr.5–6. – S.212–227.
 56. Romeyko Marjan Lotnictwo nieprzyjacielskie i jego obrona przeciwlotnicza w wojnie 1918–20 r. / M. Romeyko // Przegląd Lotniczy (Miesięcznik Organ Departamentu aeronautyki Ministerstwa Spraw Wojskowych). – Warszawa, 1933. – Nr.9. – S.390–394.
- ### References
1. Bemko V. Komanda Zapilija i Komanda Etapu / V. Bemko // Ukrai'ns'ka Galyc'ka Armija: materialy do istorii'. T.1. – Vinnipeg: Vyd-vo D. Mykytjuka, 1958. – S.362–364.
 2. Bendyk V. Povittrjana vijna na ukrai'ns'ko-pol's'komu fronti / V. Bendyk // Vijs'ko Ukrai'ny. – Kyi'v, 1997. – №9–12. – S.50–51.
 3. Bendyk V. V nebe Vostochnoj Galichiny / V. Bendyk // Aviacija i vremja. – 1996. – №6. – S.36–38.
 4. Bilyns'kyj R. Sluzhba zv'jazku / R. Bilyns'kyj // Ukrai'ns'ka Galyc'ka Armija: materialy do istorii'. T.1. – Vinnipeg: Vyd-vo D. Mykytjuka, 1958. – S.249–256.
 5. Bucmanjuk Ju. Zaliznodorozhna Vijskova Uprava (ZVU) / Ju. Bucmanjuk // Ukrai'ns'ka Galyc'ka Armija: materialy do istorii'. T.1. – Vinnipeg: Vyd-vo D. Mykytjuka, 1958. – S.297–304.
 6. Vysloc'kyj I. Rozvidcha sluzhba / I. Vysloc'kyj // Ukrai'ns'ka Galyc'ka Armija: materialy do istorii'. T.1. – Vinnipeg: Vyd-vo D. Mykytjuka, 1958. – S.354–360.
 7. Vistnyk Derzhavnogo Sekretarijatu Vijs'kovykh Sprav. – Ternopil', 1918. – Ch.2. – 14 grudnja. – S.1–8.
 8. Ganyč'kyj O. Kinnota Ukrai'ns'koi' Galyc'koi' Armii' / O. Ganyč'kyj // Ukrai'ns'ka Galyc'ka Armija: materialy do istorii'. T.1. – Vinnipeg: Vyd-vo D. Mykytjuka, 1958. – S.205–209.
 9. Zahidno-Ukrai'ns'ka narodna respublika 1918–1923. Dokumenty i materialy: U 5-ty tomah / Vidp. red. O. Karpenko. – Ivano-Frankivs'k: Lileja – NV, 2001. – T.1. – 584 s.
 10. Zahidno-Ukrai'ns'ka Narodna Respublika. 1918–1923: Istorija / Kerivnyk avtors'kogo kolektyvu j vidp. red. O. Karpenko. – Ivano-Frankivs'k: Siversija, 2001. – 628 s.
 11. Zemyk R. Deshho pro letunstvo U.G.A. / R. Zemyk // Ukrai'ns'kyj skytalec'. – Jozefiv, 1922. – Ch.13. – S.9–11.
 12. Zemyk R. Deshho pro letunstvo U.G.A. / R. Zemyk // Ukrai'ns'kyj skytalec'. – Jozefiv, 1922. – Ch.14. – S.3–5.
 13. Kljun O. Armij's'kyj vyshkil / O. Kljun // Ukrai'ns'ka Galyc'ka Armija: materialy do istorii'. T.1. – Vinnipeg: Vyd-vo D. Mykytjuka, 1958. – S.365–367.
 14. Kozyc'kyj A. Aviacija UGA / A. Kozyc'kyj // Ukrai'na: kul'turna spadshhyna, nacional'na svidomist', derzhavnist' / Nacional'na Akademija Nauk Ukrai'ny, Instytut ukrai'noznavstva im. I. Kryp'jakevycha. – L'viv, 2000. – Vyp.6: Zahidno-Ukrai'ns'ka Narodna Respublika: istorija i tradyicii'. – S.320–328.
 15. Kravchuk M. V. Pravovi osnovy budivnytva Nacional'nykh zbroynykh Syl Ukrai'ny v 1914–1933 rr.: Ist-pravove doslidzhennja / M. V. Kravchuk – Ivano-Frankivs'k: Vyd. "Plaj", 1997. – 292 s.
 16. Krezub A. Narys istorii' ukrai'ns'ko-pol's'koi' vijny 1918–1919 / A. Krezub. – L'viv: Vydavnychy kooperatyva "Chervona Kalyna", 1933. – 179 s.
 17. Kryp'jakevych I. Istorija ukrai'ns'kogo vijs'ka / I. Kryp'jakevych, B. Gnatevych. – L'viv: Vyd-vo Ivana Tyktora, 1936. – 574 s.
 18. Laba V. Zasluzhna rolja pol'ovogo duhivnytva / V. Laba // Ukrai'ns'ka Galyc'ka Armija: materialy do istorii'. T.1. – Vinnipeg: Vyd-vo D. Mykytjuka, 1958. – S.309–320.
 19. Levyc'kyj O. Propaganda j presa / O. Levyc'kyj // Ukrai'ns'ka Galyc'ka Armija: materialy do istorii'. T.1. – Vinnipeg: Vyd-vo D. Mykytjuka, 1958. – S.325–334.
 20. Lemkivs'kyj I. Letunstvo U.G.A. / I. Lemkivs'kyj // Litopys Chervonoi' Kalyny. – 1938. – Ch.11. – S.7–10.
 21. Lytvyn M. Ukrai'ns'ko-pol's'ka vijna 1918–1919 rr. / M. Lytvyn. – L'viv: Instytut ukrai'noznavstva NANU; Instytut Central'no-Shidnoi' Jevropy, 1998. – 488 s.
 22. Mac'kevych S. Artylerija Ukrai'ns'koi' Galyc'koi' Armii' / S. Mac'kevych // Ukrai'ns'ka Galyc'ka Armija: materialy do istorii'. T.1. – Vinnipeg: Vyd-vo D. Mykytjuka, 1958. – S.177–181.
 23. Ryzhevs'kyj V. Tehnichni formacii' / V. Ryzhevs'kyj // Ukrai'ns'ka Galyc'ka Armija: materialy do istorii'. T.1. – Vinnipeg: Vyd-vo D. Mykytjuka, 1958. – S.246–248.
 24. Stavnychyj R. Cudivnytvo / R. Stavnychyj // Ukrai'ns'ka Galyc'ka Armija: materialy do istorii'. T.1. – Vinnipeg: Vyd-vo D. Mykytjuka, 1958. – S.321–324.
 25. Tynchenko Ja. Geroy' Ukrai'ns'kogo neba: nauko-populjarne vydannja / Ja. Tynchenko. – Kyi'v: Tempora, 2010. – 200 s.
 26. Ukrai'ns'ka Galyc'ka Armija: materialy do istorii'. T.1. – Vinnipeg: Vyd-vo D. Mykytjuka, 1958. – 674 s.
 27. Fostakovs'kyj I. Letunstvo / I. Fostakovs'kyj // Ukrai'ns'ka Galyc'ka Armija: materialy do istorii'. T.1. – Vinnipeg: Vyd-vo D. Mykytjuka, 1958. – S.217–240.
 28. Franko P. Letuns'kyj viddil U.G.A. / P. Franko // Litopys Chervonoi' Kalyny. – 1937. – Ch.10. – S.3–5.
 29. Franko P. Letuns'kyj viddil U.G.A. / P. Franko // Litopys Chervonoi' Kalyny. – 1937. – Ch.11. – S.9–12.
 30. Franko P. Spivdilannja litakiv z garmatamy / P. Franko. – Stanislaviv: Nakladom D.S.V.S., 1919. – 8 s.
 31. Haruk A. Aviacija Ukrainskoj Galickoj Armii (1918–1920) / A. Haruk // Mir modelej. – 2003. – №6 (12). – S.35–45.
 32. Haruk A. Aviacija Ukrai'ns'koi' Galyc'koi' Armii' v ukrai'ns'ko-pol's'kij vijni / A. I. Haruk // Vijs'kovo-nauk. visnyk. – L'viv: LVI, 2000. – Vyp.2. – S.93–101.
 33. Haruk A. Vijs'kovo-povittrjani syly Ukrai'ny v 1917–1920 rokah / A. Haruk // Ukrai'na: kul'turna spadshhyna, nacional'na svidomist', derzhavnist' / NANU, Instytut ukrai'noznavstva im. I. Kryp'jakevycha. – L'viv, 2000. – Vyp.7. – S.280–283.
 34. Haruk A. Vijs'kovo-povittrjani syly Ukrai'ns'koi' Derzhavy: evolucija organizacijnoi' struktury / A. Haruk // Visnyk Derzhavnogo universytetu "L'viv's'ka politehnika" "Derzhava ta armija". – L'viv: Vyd-vo DU "L'viv's'ka politehnika", 1999. – №377. – S.40–47.
 35. Haruk A. Kryla Ukrai'ny: Vijs'kovo-povittrjani syly Ukrai'ny, 1917–1920 rr. / A. Haruk. – Kyi'v: Tempora, 2008. – 96 s.
 36. Hrobak M. Intendatura / M. Hrobak // Ukrai'ns'ka Galyc'ka Armija: materialy do istorii'. T.1. – Vinnipeg: Vyd-vo D. Mykytjuka, 1958. – S.262–267.
 37. Central'nyj derzhavnyj arhiv vyshhykh organiv vlady ta upravlinnja Ukrai'ny. – F.2188. – Op.1. – Spr.1. – 241 ark.
 38. Tam samo. – Op.1. – Spr.4. – 47 ark.
 39. Tam samo. – Op.1. – Spr.15. – 182 ark.
 40. Tam samo. – Op.1. – Spr.33. – 193 ark.
 41. Tam samo. – Op.1. – Spr.38. – 194 ark.
 42. Tam samo. – Op.1. – Spr.149. – 17 ark.

43. Tam samo. – Op.2. – Spr.41. – 381ark.
 44. Tam samo. – Op.2. – Spr.136. – 35 ark.
 45. Tam samo. – Op.3. – Spr.1. – 24 ark.
 46. Tam samo. – Op.3. – Spr.4. – 80 ark.
 47. Tam samo. – Op.3. – Spr.7. – 29 ark.
 48. Chajkovs'kyj A. Chorni rjadky: Moi' spomyny za chas vid 1 lystopada 1918 r. do 13 travnja 1919 r. / A. Chajkovs'kyj // Dzvin. – L'viv, 1990. – №6. – S.44–80.
 49. Shankovs'kyj L. Pihota Ukrai'ns'koi' Galyc'koi' Armii' / L. Shankovs'kyj // Ukrai'ns'ka Galyc'ka Armija: materialy do istorii'. T.1. – Vinnipeg: Vyd-vo D. Mykytjuka, 1958. – S.145–176.
 50. Shankovs'kyj L. Ukrai'ns'ka Galyc'ka Armija: Vojenno-istorychna studija / L. Shankovs'kyj. – Vinnipeg: Vyd. D. Mykytjuk, 1974. – 396 s.
 51. Sharyk M. Persha Bojova Letuns'ka Sotnja UGA / M. Sharyk // Ukrai'ns'ka Strilec'ka Gromada v Kanadi 1928–1938. – Saskatun – Kanada, 1938. – S.134–135.
 52. Shhurovs'kyj V. Medychna i sanitarna sluzhba / V. Shhurovs'kyj // Ukrai'ns'ka Galyc'ka Armija: materialy do istorii'. T.1. – Vinnipeg: Vyd-vo D. Mykytjuka, 1958. – S.271–292.
 53. Kopański T. 16 (39-a) eskadra wywiadowcza 1919–1920 / T. Kopański. – Warszawa: KWN, 184. – 132 s.
 54. Kopański T. Lotnictwo polskie w kampanii polsko-ukraińskiej 1918–1919 / T. Kopański // Wojskowy Przegląd Historyczny. 1990. – Nr.1–2. – S.139–158.
 55. Romeyko Marjan Jak Powstało nasze lotnictwo bojowe? / M. Romeyko // Przegląd Lotniczy (Miesięcznik wydawany przez Departament aeronautyki i sekcję lotniczą Towarzystwa wiedzy wojskowej). – Warszawa, 1933. – Nr.5–6. – S.212–227.
 56. Romeyko Marjan Lotnictwo nieprzyjacielskie i jego obrona przeciwlotnicza w wojnie 1918–20 r. / M. Romeyko // Przegląd Lotniczy (Miesięcznik Organ Departamentu aeronautyki Ministerstwa Spraw Wojskowych). – Warszawa, 1933. – Nr.9. – S.390–394.

Kyreia V. V., external doctorate student of Ivan Krypyakevych Institute of Ukrainian Studies of the NAS of Ukraine (Ukraine, Lviv), kyreiviktor@meta.ua

The Military Air Force of West Ukrainian People's Republic, features of formation and reorganization, management (1918–1919)

The purpose of this paper is a detailed analysis based on memories (mostly of former military personnel of Galician Army), archive documents, historiography the reasons for creating, building of command verticals and transformation to the conditions of front of the Military Air Forces of the West Ukrainian People's Republic (ZUNR) in 1918–1919.

In the course of this article preparation, the following methods were applied: deduction and induction methods, analysis and synthesis, historical-comparative and generalization methods. There was also applied problem-chronological approach and the principle of historicism.

As a result of the study conducted the following main conclusions were drawn: the main reasons for the creation of the Military Air Force of ZUNR were: 1) the need for fast, qualitative scouting actions, taking pictures of enemy objects; 2) an effective response in the air to Polish Military Air Force, that was bombing the positions of Galician Army; 3) carrying out air strikes against enemy strategic facilities of the front or rear; 4) providing air cover to its own troops; 5) implementation of military operational actions in a combination with military forces; 6) implementation of communication actions between the structural units of the army, say between the Supreme Command and Corps; 7) contact with foreign countries.

A key role in the formation of the Military Air Force played a Captain Peter Franco, after his assignment on December 1, 1918 as Commandant of aviation department and referent of aviation at the State Secretariat of Military Affairs (DSVS).

Aviation Referenty was dealing mainly with administrative issues and aviation department was dealing with operational ones. The division of authority was quite conditional.

State Secretariat of Military Affairs and the Supreme Command of the Ukrainian Galician Army (NKHA) kept under control the formation of this important kind of weapon.

Aviation department was shared with the appropriate structure DSVS; at the disposal of the Department establishment it was indicated that it was subject directly to DSVS, but tactically was subordinated to Supreme Command of the Ukrainian Galician Army, from where it was getting combat missions for which was accountable to NKHA, Chief of Galician Army.

Conducted organisational actions allowed to reformat to the needs of the front in the early 1919 aviation department into the First Aviation Regiment with several aviation sotnias that were attached to corps of Galician Army.

In March 1919 (on the basis of the 1st aeronautic division, provided by the Ukrainian People's Republic (UNR), at the request of NKHA) aeronautic sotnia was formed, which the Supreme Command divided into two chetas and assigned to the 2nd and the 3rd Galician army corps. Aeronautic sotnia acted separately from the military aviation under the command of NKHA.

Keywords: Military Air Force of West Ukrainian People's Republic (ZUNR), the Supreme Command of the Ukrainian Galician Army (NKHA), State Secretariat for

Military Affairs, aviation department, aviation regiment, aeronautic sotnia, aviation sotnia.

Кирея В. В., соискатель, Институту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України (Україна, Львів), kyreiviktor@meta.ua

Военно-воздушные силы Западно-Украинской Народной Республики: особенности формирования и реорганизации, управление (1918–1919)

Цельданной статьи подробно на основании воспоминаний (в основном бывших военнослужащих Галицкой армии), архивных документов, историографии, проанализировать: особенности с которыми связано формирование авиации УГА, управления и реорганизации под условия фронта военно-воздушных сил Западно-Украинской Народной Республики (ЗУНР) 1918–1919 гг.

В процессе написания данной статьи использованы следующие методы исследования: методы дедукции и индукции, методы анализа и синтеза, историко-сравнительный метод, метод обобщения. При исследовании применены проблемно-хронологический подход и принцип историзма. В результате исследования сделаны следующие основные выводы: основные особенности, с которыми связано формирование военно-воздушных сил ЗУНР сводились к: 1) необходимости осуществления быстрых, качественных разведывательных действий, фотографирование вражеских объектов; 2) эффективное противодействие в воздухе польским военно-воздушным силам, которыми осуществлялось бомбардировки позиций Галицкой армии; 3) нанесение авиационных ударов по вражеским стратегическим объектам фронта или тыла; 4) прикрытие с воздуха своих войск; 5) осуществление в комбинации с войсками военных оперативных действий; 6) выполнение коммуникационных действий между структурными единицами армии, скажем, между Начальной Командой и корпуса; 7) контакт с заграницей.

Ключевую роль в формировании военно-воздушных сил сыграл поручик Петр Франко, именно его 1 декабря 1918 назначено Командантом летунского отдела и референтом летунства при Государственном Секретариате Военных Дел (ДСВС).

Авиационная реферантура занималась в основном административными вопросами, а авиационный отдел оперативными. Разделение полномочий было достаточно условным.

Государственный Секретариат Военных дел и Начальная Команда Галицкой армии (НКГА) держали под контролем процесс формирования данного важного рода войск. Авиационный отдел был общим с соответствующей структурой ДСВС, в распоряжении о создании отдела указывалось, что он подлежит непосредственно ДСВС, однако тактически подчинялся Начальной Команде Галицкой армии, от которой получал боевые задачи, за которые был подотчетным НКГА, главнокомандующему Галицкой армии.

Проведенные организационные действия позволили реорганизовать к потребностям фронта в начале 1919 летунский отдел в Первый летунский полк с несколькими авиасотнями, которые были прикреплены к корпусам Галицкой армии.

В марте 1919 (на базе I-го воздухоплавательного дивизиона, который предоставила Украинская Народная Республика (УНР), по просьбе НКГА) сформировано воздухоплавательную сотню, которую Начальная Команда разделила на две четы и закрепила за II-м и за III-м корпусами Галицкой армии. Воздухоплавательная сотня действовала отдельно от военной авиации под командой НКГА.

Ключевые слова: военно-воздушные силы Западно-Украинской Народной Республики, Начальная Команда Галицкой армии, Государственный Секретариат Военных дел, авиационный отдел, авиационный полк, воздухоплавательная сотня, авиационная сотня.

* * *

УДК 94(477)

Гончаренко Д. В.
здобувач Центру дослідження українсько-польських відносин, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України (Україна, Львів), inukr@inst-ukr.lviv.ua

Вплив Юліана Павликовського на розвиток українського кооперативного руху в Галичині (1918–1928 рр.)

Проаналізовано внесок відомого українського кооперативного діяча Юліана Павликовського у розбудову українських кооперативних організацій – Крайового Союзу Ревізійного (КСР), Крайового комітету організацій кооперативів (ККОК), “Сільського господаря”, Ревізійного союзу українських кооперативів (РСУК) та ін. Охарактеризовано становлення і еволюцію його поглядів; участь у поширенні української кооперативної ідеї; співпрацю з Українським національно-демократичним об'єднанням (УНДО), національно-культурними організаціями у справі поширення впливу кооперації на українців краю. Відзначено, що працюючи у кооперативних організаціях, Ю.